

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА І. СИНИЦІ

У статті аналізуються ідеї В. Сухомлинського та І. Синиці щодо шляхів самореалізації педагога, педагогічної майстерності в контексті сучасних підходів до педагогічної творчості.

The article analyzes the idea of V. Suhomlinskogo and I. Sinitsy on how to self-teacher, teacher skills in the context of current approaches to teaching art.

Сучасний етап розвитку Української держави, особливість історичного процесу, через який проходить українське суспільство, вимагає від кожної особистості творчої самореалізації. Творчість впливає на формування інтелектуально й морально досконалої особистості, дає їй можливість використати свій талант на суспільне благо.

Вирішення проблеми формування творчої особистості значною мірою залежить від учителя, творча педагогічна діяльність якого стає міцним засобом формування і всебічного розвитку особистості кожної дитини. У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається необхідність розвитку ініціативи та творчого пошуку педагогів, вивчення та поширення їхнього педагогічного досвіду. Зміни суспільного життя країни вимагають від усіх педагогічних колективів працювати по-новому, оновлювати форми та методи діяльності [2: 30].

Педагогічний словник визначає педагогічну творчість як оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання [3: 17].

У сучасній психолого-педагогічній науці до проблеми педагогічної творчості вчителя зверталися такі вчені, як В. Андреев, В. Кан-Калик, М. Нікандров, М. Поташник, Л. Рувинський, В. Шубинський та інші. Зокрема, В. Андреев розглядав поняття педагогіки творчості як «науки про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного та гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів» [1: 125].

Серед дослідників проблеми творчої самореалізації вчителя особливе місце займають видатні українські педагоги минулого століття В. Сухомлинський та І. Синиця. Їх ідеї щодо шляхів самореалізації педагога, педагогічної майстерності аналізуються в працях М. Антонця, Л. Бондар, О. Губка, І. Зязюна, Є. Кучеренка, А. Розенберга, О. Савченко, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка.

В. Сухомлинський та І. Синиця жили і творили в один історичний період, тісно спілкувались. Тому, порівняння їх поглядів взагалі, і, зокрема, на проблему творчості вчителя у вирішенні ним навчально-виховних завдань, на нашу думку, є надзвичайно актуальним.

Особистість учителя В. Сухомлинський розглядав як наріжний камінь навчання та виховання, а його професійну і педагогічну майстерність пов'язував із рівнем психологічної культури, психолого-педагогічних знань, розмаїттям засобів естетико-психологічного впливу на учнів. Василь Олександрович був переконаний, що вчитель для вихованців може бути одночасно і другом, і наставником. Самодостатній вчитель наділяється такими позитивними рисами, як освіченість, педагогічний такт, доброзичливість, відчуття прекрасного, любов до дітей, гуманізм. З огляду на це, навчально-виховний процес у закладах освіти своєю змістовно-методичною спрямованістю має сприяти розвитку яскравих, здатних завжди перебувати в пошуку власних шляхів самореалізації індивідуальностей, для яких творчість є справжнім культом [9: 37].

Так у праці «Розмова з молодим директором школи» В. Сухомлинський зазначив: «Досвід багатьох років переконує, що суттю педагогічної творчості є думка, ідея, яка пов'язана з тисячами повсякденних явищ. Педагогічна ідея – це, образно говорячи, повітря, на якому плывуть крила педагогічної майстерності» [8: 426]. Отже, творча праця є найбільш продуктивною, ефективною, а тому педагогічна творчість стає засобом формування індивідуальності, яка здатна творчо мислити, самостійно приймати рішення, брати активну участь у житті суспільства. «Проблема творчості – одна з ділянок педагогічної цілини, і щоб тільки приступити до її освоєння, потрібно створити книжку про педагогічний аспект творчості», – писав В. Сухомлинський [6: 609].

Творчий початок у діяльності педагогів й учнів – це те, що здатне дійсно розкривати внутрішні резерви навчання, перебудувати весь навчально-виховний процес у навчальному закладі, вивести його на якісно новий рівень. Саме ця думка є головною в творах В. Сухомлинського. У монографії «Мої педагогічні переконання» він називає абсурдним уявлення про школу як про місце, де учні здобувають лише знання, навички, уміння, і висловлює погляди на школу як на вогнище освіти й освіченості, як осередок життя й творчої думки, розуму, таланту. Педагогічна творчість є специфічною, бо об'єктом і результатом її стає творення особистості, її духовності, перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці. А це, на думку В. Сухомлинського, – найскладніша сфера дотику науки з практикою. Зроблене вченим відкриття, коли воно оживає в людських взаємостосунках, в живому пориві думок й емоцій, русі думок постає перед учителем як складне завдання, розв'язати яке можна багатьма способами, й у виборі способу, у втіленні теоретичних істин у живі людські думки й емоції якраз і полягає творча праця вчителя [7: 402].

Для визначення сутності педагогічної творчості вчителя та її специфічних ознак важливі, на нашу думку, положення психолого-педагогічної системи І. Синиці, в якій педагогічна творчість учителя входить до поняття педагогічної майстерності. Видатний психолог, поряд із В. Сухомлинським, поставив у центр навчально-виховного процесу дитину з її проблемами, вподобаннями, здібностями й недоліками – дитину, творча особистість якої є найвищою цінністю, що її має формувати та розвивати кожен педагог. Найскладнішим у педагогічній діяльності, на думку Івана Омеляновича, є проникнення у складний духовний світ людини. Тому творчість у педагогічній справі – це перш за все пізнання людини, захопленість її й багатогранністю й невичерпністю.

Теоретично обґрунтувавши сутність педагогічної творчості вчителя, І. Синиця розділив її на складові «педагогічні мистецтва» та доповнив їх новим – педагогічним тактом. Психолог вважав, що педагогічна творчість, майстерність – це не лише висока і всебічна загальна й методична освіченість учителя, а й уміння донести кожне своє слово до учня, домогтися, щоб знання, які він дає, були дітьми пережиті й засвоєні [5: 28].

На думку І. Синиці, складниками педагогічної майстерності, її структурними компонентами є світогляд учителя, його ідейні переконання. Вчитель має бути носієм моралі, яку він виховує в учнів. Педагогічна майстерність передбачає досконале знання предмета навчання, знання всього того фактичного матеріалу, який він намагається передати учням, і всіх тих моральних норм, правил, навичок, звичок, що їх він збирається виховати в дітей. Крім того, вчитель має володіти методикою навчання і виховання. Всі названі компоненти є складовими частинами педагогічної творчості вчителя [4: 125].

Проте навчально-виховний процес є справою не тільки одного вчителя. І. Синиця писав, що без контакту з дітьми, без їхнього бажання взяти участь у навчально-виховному процесі довершеного уроку не вийде. Педагог вважав, що у центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість учня у взаємозв'язку з учителем. Стосунки в системі «учень – учитель» є основою особистісного самоствердження, самосвідомості. І. Синиця стверджував, що педагогічна майстерність учителя полягає в тому наскільки органічно зливаються в ньому викладач і вихователь [4: 92].

І. Синиця, як і В. Сухомлинський розглядав особистість учня і вчителя та їх взаємодію як основу виховного процесу. Освіта людини, підкреслював І. Синиця – це не тільки її знання, але й уся багатогранність людського образу. Виховна сила особистості педагога полягає в тому, наскільки органічно зливаються в ньому вчитель і вихователь. Педагогу потрібно бути закоханим у свій предмет, любити дітей, бути інтелігентною, інтелектуальною людиною, розвиненим, здібним, гуманним, працьовитим, фізично здоровим, без шкідливих звичок, з високою мораллю та іншими позитивними якостями [1: 22]. Саме такий педагог зуміє сформувати творчу особистість школяра.

В. Сухомлинський та І. Синиця засуджували педагогічну брутальність і черствість. Привернення уваги до гуманістичної основи в педагогічній творчості було основним завданням діяльності цих вчених, які зовсім по-новому побачили риси гуманізму вчителя. Передусім це ставлення вчителя до учнів, його повага до дітей. В окресленому ними ідеалі педагога перша й визначальна риса – гуманізм, моральність. Педагогом-гуманістом стає лише людина з високим почуттям власної гідності, з розвинутим почуттям жалості, взаємодопомоги, самоповаги, тактовності [4: 13]. Провідна роль відводиться вчителю, який повинен мати «високий дар бачити в людині добре, вірити в неї». В. Сухомлинський завжди стверджував, що любов до дітей – це вершина педагогічної культури, найголовнішою рисою якої є гуманність, а гімн гуманізму – відчувати серцем іншу людину [7: 92].

«...Кожна дитина – це цілий світ, зовсім особливий, унікальний... Щира гуманність педагогіки полягає в тому, щоб уберегти радість, щастя, на яке має право дитина» [6: 16]. При цьому педагог – яскрава особистість, що діє ефективно, вчасно й доцільно, несучи учневі красу зовнішнього світу та знання про нього, створюючи всі умови для збереження унікальності внутрішнього світу й можливості для його делікатного перетворення, якщо виникає така потреба. Сучасні визначення педагогічної підтримки також зацентровані на діяльності педагога: «Педагогічна підтримка – діяльність професійних педагогів і психологів із надання превентивної й оперативної допомоги дітям (підліткам) у розв'язанні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних із фізичним та психічним здоров'ям, діловою і міжособистісною комунікацією, з успішним просуванням у навчанні, з життєвим і професійним самовизначенням» [3: 154].

Так само, як В. Сухомлинський, І. Синиця також досліджував складові ідеалу творчої особистості вчителя, розглядаючи їх через призму педагогічного такту. І. Синиця вважав, що педагогічний такт є важливим складником педагогічної майстерності, найхарактернішою професійною рисою вчителя, що проявляється в його звичках, мові, думках, уподобаннях, навіть у зовнішньому вигляді [4: 126].

Слід відмітити, що визначення педагогічного такту і сфери вживання самого терміна в сучасній педагогічній теорії і освітній практиці ґрунтується на трьох точках зору. Перша – педагогічний такт – це запровадження у взаємини з учнями загальнолюдського такту, друга – педагогічний такт – це психологічна властивість особистості вчителя, його характерологічна риса, третя – педагогічний такт – один з компонентів майстерності вчителя [1: 17].

І. Синиця відзначав, що тактовну людину характеризують такі риси її особистості, як ввічливість, привітність, кмітливість, дотепність, уважність, вибачливість, витримка, урівноваженість, почуття гумору. Ці ж самі риси особистості повинні бути і в тактовного педагога. До учнів треба ставитися так само ввічливо і з такою самою повагою, як і до дорослих, тільки ще більш уважно і обережно. Це необхідно особливо підкреслити, бо дехто вважає, що одна справа поводитися серед дорослих і інша справа – в колі учнів [4: 82].

Проте загальний такт, у життєвому розумінні цього слова, і педагогічний такт – це не одне й те саме, підкреслював І. Синиця. Не кожна вихована і культурна людина володіє педагогічним тактом. Педагогічний такт – це професійна якість учителя, скажімо, як лікарська етика медичних працівників. Він є складовою частиною педагогічної майстерності й набувається разом з педагогічною освітою і педагогічною практикою [1: 65]. На думку І. Синиці, оволодіти педагогічним тактом, не володіючи педагогічною майстерністю в цілому, неможливо. Педагогічний такт не засвоюється шляхом наочування, запам'ятовування

і тренування. Він є наслідком творчості вчителя, показником гнучкості його розуму. Педагогічний такт як складова частина педагогічної творчості учителя найменше піддається стереотипі [4: 42].

Необхідно також відзначити, що педагогічна творчість як форма взаємин з учнями визначається багатьма сторонами особистості вчителя, його ідейними переконаннями, культурою поведінки, загальною і спеціальною освітою, запасом відповідних умінь і навичок. І. Синиця часто визначав педагогічну майстерність як дотримання розумної міри в усій навчально-виховній роботі з учнями. Саме цим умінням педагог відрізняється від не педагога і саме цим умінням педагогіка зближається з мистецтвом. Це вміння встановити з учнями емоційний і робочий контакт, з чого, власне, починається виховання і навчання, з чого починається і наша професійна майстерність. Не зумій вчитель підійти до учнів, встановити контакт з ними він ще не педагог, яку б освіту не мав. Такий учитель не забезпечить педагогічного (психологічного) догляду за учнями [1: 56].

У свою чергу В. Сухомлинський, всупереч пануючим ідеологічним догмам сімдесятих, довів незаперечність таких властивостей особистості вчителя-майстра як любов до дитини, глибокі знання, мистецтво педагогічної техніки, постійна праця педагога над собою, тонке розуміння нюансів навчально-виховного процесу, що стало кроком уперед у пошуку суми складників поняття педагогічна творчість.

І. Синиця на сторінках своїх праць визначив елементами педагогічної творчості ідейні переконання, досконале знання предмета навчання, володіння методикою навчання і виховання, педагогічний такт учителя й уміння встановлювати контакти з учнями.

Педагогічна праця нетворчою не буває й бути не може, тому що неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя і будь-яке його педагогічне рішення має виходити із нестандартних дій. «Я знаю представників багатьох спеціальностей, – писав В. Сухомлинський, – але немає – я в цьому переконаний – людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі». Педагогічна діяльність, яка є сплавом науки і мистецтва, за своїми компонентами завжди передбачає творчість [6: 427].

Цілком зрозуміло, що основне завдання творчого вчителя – розвивати свою творчу особистість та творчу особистість учня. Про це дуже тонко підмітив В. Сухомлинський: «Якщо в педагогічному колективі є талановитий творчий математик, серед учнів обов'язково знайдуться здібні й талановиті математики. Немає хорошого вчителя математики – немає талановитих учнів. У цьому випадку той, хто має математичні здібності ніколи їх не виявить. Учитель – це перший світоч інтелектуального життя» [8: 129].

Таким чином, в контексті психолого-педагогічних ідей В. Сухомлинського та І. Синиці педагогічну творчість учителя можна визначити як особистісно-зорієнтовану взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу (учителя й учня), зумовлену специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямовану на формування творчої особистості учня та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Творчий педагог – це творча особистість. Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Отже, резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що дослідження В. Сухомлинського та І. Синиці щодо проблеми творчості вчителя потребують подальшого осмислення й залишаються надзвичайно актуальними на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.). – К., 1994. – 61с.

3. Михайлова Н., Юфин С., Александрова Е. и др. Педагогическая поддержка ребёнка в образовании. Учебное пособие. – М.: Академия, 2006. – 283 с.
4. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність вчителя: Пер. з рос. – К.: Педагогіка, 1983. – 248с.
5. Синиця І. О. Психологія писемної мови учнів 5-8 класів. – К.: Радянська школа, 1965. – 315 с
6. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения В 3-х т. – М.: Педагогика. – 987с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 томах, К.: Радянська школа, 1977. – Т.4.
8. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Бесіда 1. Основні проблеми творчої праці вчителя // Вибр. твори в 5 т. – К., 1976. – Т.4. – 489 с.
9. Сухомлинський В.О. про виховання особистості школяра: навч.-метод. посіб. / О.В. Білюк. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 160 с.

УДК 371

Г.М. Кондратенко, О.В. Рідкоус

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА ОСНОВІ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У роботі розглядаються основні напрями використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в системі підготовки вчителів. Представлено досвід роботи викладачів кафедри педагогіки та психології Херсонського державного університету та кафедри педагогіки Херсонського РПО педагогічних кадрів у поглибленні знань учителів із гуманістичної системи роботи педагога-новатора.

The ways of the usag of the pedagogical works by V.Sookhomlynskiy in the system of the preparing teachers are considered in this article. The expiriance of the teachers of the pedagogical and phsykholological department of Kherson State University and the pedagogical chair of RIPO in improving knowledge of the teachers by the educationist – innovator is considered there.

Педагог – творець майбутнього держави, людства. Вчительська професія є людинознавство на основі високого рівня гуманізму і професіоналізму. В.Сухомлинський підкреслював: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [11: 420].

У «Національній доктрині розвитку освіти» України відмічається, що освіта – рушійна сила розвитку особистості громадянського суспільства: «Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти» [7: 654].

Питанням підготовки та підвищення кваліфікації вчителів для сучасної школи приділяли велику увагу вчені – соціологи, психологи, педагоги (М.Антонець, І.Бех, Г.Костюк, О.Савченко інші). Проблема педагогічної майстерності вчителя, шляхи її вдосконалення цікавила і досліджувалася такими визначними педагогами, як Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ф.Дістервег, К.Ушинський, Г.Ващенко, А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Зязюн, Н.Тарасевич та інші. Але проблема педагогічної майстерності вчителя як і педагогічна спадщина В.Сухомлинського невичерпні. Тому тема нашого дослідження і досвіду роботи актуальна.

Мета дослідження – проаналізувати досвід роботи викладачів кафедри педагогіки та психології ХДУ і кафедри педагогіки РПО з використання ідей В.Сухомлинського в формуванні та вдосконаленні педагогічної майстерності вчителя на основі ідей В.Сухомлинського.

Завдання дослідження: